

Natuurtoets Flora- en faunawet

inzake uitbreiding van recreatieterreinen in de gemeente Apeldoorn, Deel 1

't Veluws Hof, Het Lierderholt, De Pampel en De Hertenhorst

M. van Delft en Th. de Jong, mmv J. Maassen

Natuurtoets Flora- en faunawet inzake uitbreiding van recreatieterreinen in de gemeente Apeldoorn, Deel 1

't Veluws Hof, Het Lierderholt, De Pampel en De Hertenhorst

In opdracht van: Gemeente Apeldoorn, Mei 2013.

© 2013 Ecologisch Adviesbureau Viridis bv, Culemborg

Ecologisch Adviesbureau Viridis bv
Beesdseweg 3-18
4104 AW Culemborg
T 0345 753 275
info@bureau-iridis.nl
www.bureau-iridis.nl
KvK 110 557 87
Btwnr NL 8212 39 119 BO1
Triodos Bank 19 84 48 600

<i>Tekst en samenstelling:</i>	M. van Delft en Th. de Jong mmv J. Maassen
<i>Foto's in rapport:</i>	J. Maassen
<i>Foto voorblad:</i>	Impressie 't Veluws Hof
<i>Projectnummer:</i>	2012-31-A
<i>Wijze van citeren:</i>	M. van Delft, Th. de Jong & J. Maassen, 2013. Natuurtoets Flora- en faunawet inzake de uitbreiding van recreatieterreinen te Apeldoorn, Deel 1. Ecologisch Adviesbureau Viridis, Culemborg.
<i>In opdracht van:</i>	Gemeente Apeldoorn
<i>Contactpersonen:</i>	Dhr. R. de Graaf en dhr. P. Ganzevles
<i>Status:</i>	Definitief 31 mei 2013
<i>Ondertekening:</i>	Th. de Jong
<i>Paraaf:</i>	

Dit rapport is vervaardigd op verzoek van de opdrachtgever zoals hierboven aangegeven en is zijn eigendom. Niets uit deze rapportage mag worden vermenigvuldigd of openbaar gemaakt worden door middel van scanning, druk, internet, fotokopie of andere wijze zonder schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en Ecologisch Adviesbureau Viridis bv, noch mag het zonder deze toestemming voor een ander doel gebruikt worden dan waarvoor het vervaardigd is.

Ecologisch Adviesbureau Viridis is niet aansprakelijk voor vervolgschade, alsmede schade die voortvloeit uit toepassingen van de resultaten van de werkzaamheden of andere gegevens verkregen van Ecologisch Adviesbureau Viridis. De opdrachtgever vrijwaart Ecologisch Adviesbureau Viridis voor aanspraken van derden in verband met deze toepassing.

Omdat ecologisch onderzoek een momentopname is, kan de aanwezigheid van beschermde soorten soms niet worden uitgesloten of bevestigd. Daarnaast is de natuurwetgeving aan verandering en jurisprudentie onderhevig. Ecologisch Adviesbureau Viridis is mede om die redenen lid van het Netwerk Groene Bureaus, brancheorganisatie voor kwaliteitsbevordering en belangenbehartiging van ecologische adviesbureaus. Hierdoor zijn wij zo goed mogelijk op de hoogte van de nieuwste ontwikkeling op het gebied van ecologie en wetgeving. Door de inzet van conform de wet ter zake kundige ecologen, waarborgen wij onze onderzoekskwaliteit. Wij zijn echter niet aansprakelijk voor de gevolgen van onverwacht verschijnende of verdwijnende flora of fauna, noch voor de gevolgen van veranderende wetgeving of jurisprudentie.

Inhoud

1	Inleiding	2	5.1	't Veluws Hof	14
1.1	Aanleiding en context	2	5.2	Lierderholt	16
1.2	Deelrapportage	2	5.3	De Pampel	18
1.3	Belang van het project	2	5.4	De Hertenhorst	20
2	Gebiedsbeschrijving	4	6	Effecten op strikt beschermde soorten	22
2.1	't Veluws Hof	5	6.1	Algemeen	22
2.2	Het Lierderholt	6	6.2	't Veluws Hof	22
2.3	De Pampel	7	6.3	Lierderholt	24
2.4	De Hertenhorst	8	6.4	De Pampel	26
2.5	Vergunningen en ontheffingen	9	6.5	De Hertenhorst	27
2.6	Alternatievenafweging	9	6.6	Samenvatting effectenanalyse	27
3	Wettelijke bescherming van soorten	10	7	Ontheffing Flora- en faunawet	29
3.1	Algemeen	10	7.1	Algemeen	29
3.2	Vogellijst	10	7.2	Conclusie	29
4	Methode	12	8	Mitigerende maatregelen	30
4.1	Literatuuronderzoek	12	8.1	Algemeen	30
4.2	Veldinventarisatie	12	9	Literatuur	31
5	Resultaten	14			

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en context

In het kader van de voorgenomen uitbreiding van diverse verblijfsrecreatieve terreinen in de gemeente Apeldoorn, bestaat de noodzaak tot uitvoering van een toets op de Flora- en Faunawet. De uitbreidingsplannen maken deel uit van een streekplanuitwerking waarin de groei en krimp van de recreatieve terreinen wordt afgewogen. In dat kader zijn diverse groeiclusters aangegeven. De te onderzoeken terreinen maken deel uit van deze groeicluster(s). Groei van deze clusters is pas mogelijk als er ruimte is ontstaan door krimp van recreatieve terreinen buiten deze clusters. De uitbreidingen worden via tenders mogelijk gemaakt. Thans is er een tender waarbij de mogelijkheid wordt geboden voor uitbreiding van 18,65 ha (ter opvulling van initiatieven tender 1B en 2).

De uitbreiding van de terreinen is al getoetst in het kader van de Natuurbeschermingswet; deze toetsing ten aanzien van de gebiedsbescherming, heeft onderdeel uitgemaakt van de beoordeling van krimp- en groei-initiatieven. Naast de toetsing in het kader van de gebiedsbescherming is ook de toets op de soortbescherming relevant. Een toetsing van de Flora- en faunawet is nog niet uitgevoerd. Voorliggend rapport geeft de resultaten weer van de toetsing van de ingrepen aan de Flora- en faunawet.

De volgende recreatieterreinen zijn bij deze tender betrokken:

- 't Veluws Hof
- Het Lierderholt
- De Pampel
- De Hertendorst
- Bungalowpark Hoenderloo
- Recreatiepark Beekbergen
- Droombark Beekbergen

Een aantal terreinen is al eerder uitgebreid of betrokken geweest bij uitbreidingsinitiatieven bij een eerste uitbreidingstender. Ook toen zijn diverse onderzoeken uitgevoerd. In 2005 is voor 't Veluws Hof, De Pampel en Het Lierderholt ook een ontheffing verleend in het kader van de Flora- en faunawet.

1.2 Deelrapportage

Gemeente Apeldoorn heeft Ecologisch Adviesbureau Viridis gevraagd een natuurtoets in het kader van de Flora- en faunawet uit te voeren voor de genoemde zeven uitbreidingslocaties. Op verzoek van de gemeente heeft Bureau Viridis twee rapportages opgesteld. Onderhavige Natuurtoets, Deel 1 bevat de toetsing van de recreatieterreinen 't Veluws Hof, Het Lierderholt, De Pampel en De Hertendorst. In Deel 2 komen de recreatieterreinen Bungalowpark Hoenderloo, Recreatiepark Beekbergen en Droombark Beekbergen aanbod.

1.3 Belang van het project

Het belang van het 'groei en krimp project' is om de meest kwetsbare natuur op de Veluwe te ontlasten en ontwikkelingsmogelijkheden voor verblijfsrecreatie te geven op minder kwetsbare plaatsen. Het bieden van ontwikkelingsruimte moet innovatie en productdifferentiatie bij bedrijven stimuleren. Een van de belangrijke criteria om voor groei in aanmerking te komen is de bijdrage die het plan aan deze doelstelling levert. Geconstateerd is dat op de Veluwe, en ook in Apeldoorn het aanbod aan chalets goed aanwezig is. Het aanbod toeristisch kamperen daarentegen is minder sterk aanwezig. Door middel van groei kunnen ondernemers hierop in spelen.

Om de meest kwetsbare natuur te kunnen ontlasten nam de provincie Gelderland recreatieterreinen in kwetsbare gebieden uit functie. Ook de gemeente Apeldoorn heeft bij aanvang een actieve rol gespeeld om dit proces op te starten, onder meer door Gerritsfles en Groot Panorama uit functie te nemen. De "gekrompen" hectares zijn vervolgens gebruikt om op andere locaties in minder kwetsbare gebieden, recreatiebedrijven uitbreidingsruimte te bieden. Daarvoor zijn op de Veluwe 15 groeiclusters aangewezen waarvan er twee in de gemeente Apeldoorn liggen (Beekbergen & Hoenderloo).

2 Gebiedsbeschrijving

In totaal zijn er zeven recreatieterreinen betrokken bij de uitbreidingsplannen (zie figuur 1). Alle terreinen zijn gelegen bij Hoenderloo en Beekbergen in de gemeente Apeldoorn. De Natuurtoets is in twee rapportages verdeeld. In onderhavige Natuurtoets, Deel 1 komen de volgende uit te breiden recreatieterreinen aan bod:

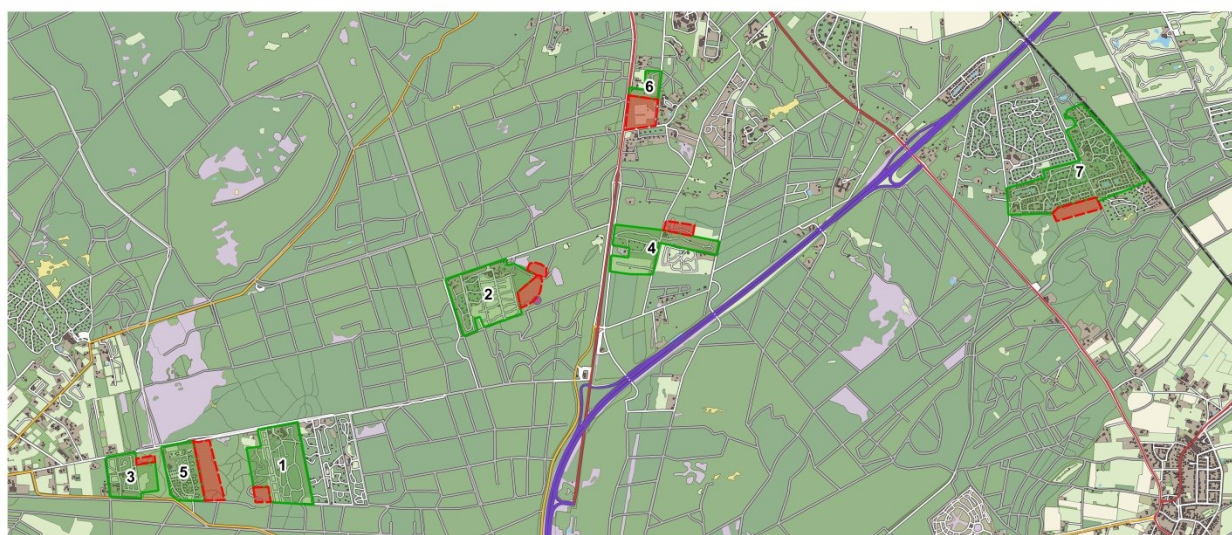
1. 't Veluws Hof
2. Het Lierderholt
3. De Pampel
4. De Hertendorst

Onderstaand worden deze vier onderzoeksgebieden beschreven. De locatie en begrenzing van de onderzoeksgebieden komen overeen met de geplande uitbreidingslocaties van de vier recreatieterreinen. De geplande uitbreiding is aangegeven met de rode vlakken. De groene vlakken geven de bestaande recreatieterreinen weer. De overige 3 terreinen, Bungalowpark Hoenderloo, Recreatiepark Beekbergen en Droompark Beekbergen worden in Deel 2 van de Natuurtoets beschreven.

Figuur 1 | Overzicht alle uitbreidingslocaties.

Begrenzings recreatieterreinen

Overzichtskaart

Legenda

- Begrenzing huidige recreatieterreinen
- Begrenzing geplande uitbreidingen

- 1 't Veluws Hof
- 2 Het Lierderholt
- 3 De Pampel
- 4 De Hertendorst
- 5 Bungalowpark Hoenderloo
- 6 Recreatiepark Beekbergen
- 7 Droompark Beekbergen

Topologie

Titel: Begrenzings recreatieterreinen
Datum: 21-09-2012
Bronnen: Ecologisch Adviesbureau Viridis
Basisregistratie Topografie, Kadaster 2012

2.1 't Veluws Hof

De uitbreidingslocatie van 't Veluws Hof heeft een oppervlakte van circa 1 ha. en bestond voor de kap- en grondwerkzaamheden uit een tamelijk open bosgebied van berken-eikenbos en naaldbos. De onderbegroeiing werd gedomineerd door velden van blauwe bosbes; plaatselijk ook rode bosbes. Aanvullend op de uitbreiding van 1 ha zou een bosstrook van circa 2 ha. ook worden ingericht als recreatieterrein. Deze uitbreiding was niet toegestaan en de bosstrook blijft behouden.

Gedurende de periode waarin de veldonderzoeken zijn uitgevoerd (mei-augustus 2012) zijn alle naaldbomen op de uitbreidingslocatie gekapt. Verspreid over de uitbreidingslocatie zijn enkele loofbomen behouden. Bovendien is alle onderbegroeiing verwijderd en is het terrein bouwrijp gemaakt. De eerste van de 29 stacaravans zijn in september 2012 geplaatst.

Entree van 't Veluws Hof (1) en de reeds aangelegde percelen voor de stacaravans op de uitbreidingslocatie (2).

De uitbreidingslocatie van de 1ste Tender (3) grenst in het noorden aan de nieuwe uitbreiding. Aan de westzijde van het park blijft een strook bos behouden (4).

2.2 Het Lierderholt

Uitbreidingslocatie Het Lierderholt bestaat uit twee delen. De grootste uitbreiding is gelegen ten zuiden van de stuwwal die dwars door het terrein loopt van circa 2 ha. vochtig en tamelijk dicht naaldbos. Het is gelegen op heuvelachtig terrein met grote hoogteverschillen tussen de heuvels en dalen. De onderbegroeiing wordt gedomineerd door blauwe bosbes en rode bosbes. Als teken van de hoge bodemvochtigheid komt frequent, ook in de hoogste delen, dopheide voor. Binnen de centrale terreindelen lijken de bosbesbegroeiingen enigszins weg te kwijnen door een gebrek aan lichtinval. Aan de randen van het terrein,

waar meer lichtinval is, komt bosbes in combinatie met bijzonder goed ontwikkelde mosbegroeiingen voor. Opvallend en zeer bijzonder is de aanwezigheid van bulten van stijf veenmos (Rode Lijst: gevoelig) hoog op een noordhelling; een aanwijzing van bijzondere omstandigheden wat betreft waterhuishouding. De kleinere (circa 0,8 ha.) uitbreidingslocatie, bekend onder de naam camperbos is gelegen nabij de Spoekweg. Deze locatie bestaat uit zeer jong gemengd bos. Het heideterrein gelegen aan de Spoekweg, wat ook in eigendom is van Het Lierderholt blijft behouden.

Entree Het Lierderholt (5) en de grote uitbreidingslocatie (6).

De stuwwal (7) die tussen de uitbreiding van de 1ste Tender (8) en de nieuwe uitbreiding is gelegen. De stuwwal wordt niet aangetast.

Uitbreidingslocatie camperbos (9) en het naastgelegen heideterrein (10) wat behouden blijft in de toekomstige plannen.

2.3 De Pampel

De uitbreidingslocatie van De Pampel (0,65 ha.) bestaat uit berken-eikenbos met schraal type onderbegroeiing van grassen (gewoon struisgras en bochtige smele). Het bos bevat veel dunne stammen en heeft

een lage natuurwaarde. De gehele camping en uitbreidingslocatie zijn uitgerasterd.

Op de uitbreidingslocatie worden extra kampeerplaatsen gerealiseerd.

Entree De Pampel (11) en een overzicht van de uitbreidingslocatie (12).

2.4 De Hertendorst

Uitbreidingslocatie De Hertendorst beslaat 1,8 ha. en bestaat uit naaldbos (grove den), met een dichte struiklaag die bestaat uit opslag van Amerikaanse eik en berk. De bodem is grotendeels bedekt met bladstrooisel. Er is een klein heideveldje aanwezig op een

open plek op de top van de hoge heuvel. Vooruitlopend op de uitbreiding zijn plekken aan de randen van het bos al omgevormd tot kampeerplaatsen. Het terrein staat in open verbinding met omringend bosgebied.

Entree Hertendorst (13) en een overzicht van de uitbreidingslocatie (14).

Een klein heideveldje op de uitbreidingslocatie (15). Delen van de uitbreiding zijn al ingericht als kampeerplaats (16).

2.5 Vergunningen en ontheffingen

De vergunningprocedure van een aantal recreatieterreinen in het kader van de Natuurbeschermingswet en het Nee, tenzij-regime (EHS) zijn reeds afgerond. De procedure van een aantal andere terreinen loopt nog. In deze Natuurtoets komen enkel de resultaten en analyses met betrekking tot de Flora- en faunawet aan de orde.

2.6 Alternatievenafweging

Er is geen andere bevredigende oplossing om de doelstelling – groei en krimp op gewenste locaties – te bereiken dan op de voorgestelde manier. Hierna volgt de alternatieven-onderbouwing voor de keuze van locaties, inrichting en uitvoering.

➤ Locatie

In het kader van de groei en krimp zijn groeiclusters getoetst en in het kader van Natura 2000 geschikt bevonden als groeicluster. Daarna is aanvullend onderzocht of de concreet plaatsgevonden krimp in evenwicht is met de concrete voorgestane groei van de aangemelde locaties. De uitslag van dit onderzoek is dat de tenders opgenomen in de groeilocaties niet in strijd zijn met de aangewezen Natura 2000-doelen. Omdat uitbreiding van verblijfsrecreatie terreinen plaatsgebonden is en omdat er een uitgebreide afweging binnen het kader van de Natuurbeschermings-

wet heeft plaatsgevonden kan worden gesteld dat andere alternatieven feitelijk niet denkbaar zijn.

➤ Inrichting

In dit proces gaat krimp voor de groei. In 2004 konden bedrijven in de groeiclusters zich voor het eerst inschrijven voor de beschikbare uitbreidingshectares. Om hiervoor in aanmerking te komen hebben bedrijven uitbreidingsplannen ingediend. Een beoordelingscommissie van de provincie heeft deze plannen getoetst op economische, ecologische en recreatieve duurzaamheid. De bedrijven die nu in aanmerking komen hebben met hun plannen het best gescoord op deze elementen. Bij het ontwerpen van de plannen is rekening gehouden met de voorkomende flora en fauna.

➤ Uitvoering

Voorafgaande en tijdens de uitvoering van de werkzaamheden wordt optimaal rekening gehouden met de aangetroffen flora en fauna. Er wordt zo gewerkt dat effecten tijdens en na afloop van de uitvoering zoveel mogelijk worden voorkomen. De uit te voeren mitigerende maatregelen worden beschreven in hoofdstuk 8 van deze rapportage.

3 Wettelijke bescherming van soorten

3.1 Algemeen

De Flora- en faunawet is alleen (met uitzondering van de zorgplicht) van toepassing op de in de wet aangegeven beschermde soorten. Dit zijn alle van nature in Nederland voorkomende zoogdiersoorten (met uitzondering van bruine rat, zwarte rat en huismuis), alle soorten amfibieën en reptielen, bepaalde soorten vissen (met uitzondering van soorten van de Visserijwet 1963) en alle van nature op het Europese grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie voorkomende vogelsoorten. Bovendien is een aantal planten- en diersoorten aangewezen als zijnde beschermde soorten. De Flora- en faunawet bevat een aantal verbodsbepalingen om er voor te zorgen dat de in het wild levende soorten zoveel mogelijk 'met rust gelaten' worden.

Op 21 februari 2005 is een Algemene Maatregel van Bestuur betreffende artikel 75 van de FF-wet van kracht geworden. Hierbij wordt onderscheid tussen de soorten aangebracht, waarbij de volgende groepen worden onderscheiden:

Tabel 1: Algemene soorten

Voor deze soorten geldt dat voor ruimtelijke ingrepen een vrijstelling wordt verleend. Er hoeft geen ontheffing van Art. 75 van de FF-wet te worden aangevraagd. Wel is op de ingrepen de zorgplicht van toepassing. De zorgplichtbepaling houdt in dat een ieder voldoende zorg in acht neemt voor de in het wild levende planten en dieren, evenals voor hun directe leefomgeving.

Tabel 2: Middelzwaar beschermde soorten

Voor deze soorten geldt dat bij ruimtelijke activiteiten geen ontheffing Art. 75 van de FF-wet hoeft te worden aangevraagd, mits de activiteiten worden uitgevoerd volgens een door de minister van LNV goedgekeurde gedragscode. Zolang een dergelijke

gedragscode nog niet is geformuleerd zijn ruimtelijke activiteiten met betrekking tot deze soorten wel ontheffingsplichtig.

Tabel 3: Streng beschermde soorten.

Dit zijn soorten die vermeld staan in bijlagen van de Habitatrichtlijn, alle vogelsoorten en enkele op de Rode Lijsten vermelde soorten. Voor deze soorten geldt dat voor ruimtelijke ingrepen een ontheffing aangevraagd moet worden van Art. 75 van de FF-wet. Deze ontheffing zal getoetst worden aan drie criteria:

- Is er sprake van een in bij de wet genoemd belang;
- Is er een alternatief, zo ja, dan geldt dat het alternatief uitgevoerd dient te worden. Zo nee, dan wordt de ingreep aan de wet getoetst;
- De geplande ingreep doet geen afbreuk aan de duurzame staat van instandhouding van de soort

In deze rapportage wordt enkel ingegaan op tabel 2 en 3 soorten. Deze soorten worden in de rapportage samengavat als strikt beschermde soorten om de leesbaarheid van het rapport te bevorderen.

3.2 Vogellijst

Alle inheemse vogelsoorten zijn strikt beschermd in het kader van de FF-wet. Tijdens het broedseizoen zijn ook de nesten van vogels beschermd. De FF-wet kent geen standaard periode voor het broedseizoen. In 2009 is de lijst aangepast met vogelsoorten waarvan de nesten het hele jaar door zijn beschermd. De meeste vogels maken elk jaar een nieuw nest of zijn in staat een nieuw nest te maken. Slechts een beperkt aantal soorten bewoont het nest permanent of keert elk jaar terug naar hetzelfde nest. De wetgever verstaat onder vaste verblijfplaatsen van vogels ook nesten en holtes waar de vogels ook buiten de broedtijd regelmatig verblijven (zie kader).

Aangepaste lijst jaarrond beschermde vogelnesten

De meeste vogels gebruiken hun nest slechts eenmalig voor de voortplanting. Elk jaar bouwen de dieren een nieuw nest op meestal een andere locatie. Nesten van deze vogels zijn slechts gedurende het broedseizoen beschermd. Er zijn echter ook vogelsoorten waarvan de nesten jaarrond beschermd zijn en waarop de verbodsbepalingen van artikel 11 van de FF-wet het gehele jaar van toepassing zijn. Er worden 5 categorieën onderscheiden:

1. Vogels waarvan de nesten ook buiten het broedseizoen als vaste rust- en verblijfplaats gebruikt worden (voorbeeld: steenuil).
2. Koloniebroeders die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk zijn van bebouwing of biotoop. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeeld: gierzwaluw en huismus).
3. Vogels, zijnde geen koloniebroeders, die elk broedseizoen op dezelfde plaats broeden en die daarin zeer honkvast zijn of afhankelijk van bebouwing. De (fysieke) voorwaarden voor de nestplaats zijn vaak zeer specifiek en limitatief beschikbaar (voorbeeld: ooievaar en kerkuil).
4. Vogels die jaar in jaar uit gebruik maken van hetzelfde nest en die zelf niet of nauwelijks in staat zijn een nest te bouwen. (voorbeeld: buizerd en ransuil).
5. De volgende vogelsoorten behoren tot deze categorie: vogels die weliswaar terugkeren naar de plaats waar zij het jaar daarvoor hebben gebroed of in de directe omgeving daarvan, maar die wel over voldoende flexibiliteit beschikken om, als de broedplaats verloren is gegaan, zich elders te vestigen. De nesten van deze soorten zijn buiten het broedseizoen niet beschermd, tenzij zwaarwegende feiten of ecologische omstandigheden dat rechtvaardigen.

4 Methode

De uitbreidingslocaties zijn onderzocht door middel van een literatuuronderzoek en veldinventarisatie.

4.1 Literatuuronderzoek

Bij het literatuuronderzoek is gebruik gemaakt van reeds bestaande gegevens. Deze zijn afkomstig van rapporten van andere onderzoeksbureaus waaronder:

- Ecologisch Onderzoek Verblijfsrecreatie Hoenderloo (Schenkeveld, 2004);
- Natuurtoets Groei en Krimp Pijprijnplan Hoenderloo (Arcadis, 2007);
- Natuurtoets Groei en Krimp (Arcadis, 2011);
- Ecologische verkenning Structuurvisie Hoenderloo A&W-rapport 1674 (A&W, 2012).

Aanvullend zijn de gegevens van de website www.waarneming.nl en de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF) gebruikt.

4.2 Veldinventarisatie

In de verschillende onderzoeksgebieden zijn zes inventarisatie rondes uitgevoerd op 30 maart, 11 en 27 april en 23 mei en 7 en 29 juni 2012. Er is gebruik gemaakt van de door het Ministerie van EL&I opgestelde soortenstandaards en de richtlijnen en handleidingen van de PGO's (Particuliere Gegevens behoudende Instanties, zoals SOVON en RAVON) en het Netwerk Groene Bureaus.

Tijdens het veldwerk is gebruik gemaakt van handcomputers met een GPS en waarnemingen zijn in het veld ingevoerd. Op kantoor zijn de gegevens uitgelezen en opgeslagen in GIS. De waarnemingen zijn weergegeven op digitale verspreidingskaarten. Hierna wordt de werkwijze van het veldonderzoek per soortengroep beschreven.

➤ Flora

Tijdens het veldonderzoek zijn alle kansrijke locaties voor groeiplaatsen van beschermde soorten onderzocht. Met behulp van de Heukels' Flora van Neder-

land (Van der Meijden, 2005) en een loep zijn onbekende soorten op naam gebracht. De abundantie van aangetroffen soorten is wanneer relevant zo exact mogelijk in aantallen of in m² aangegeven. Daarnaast is de bijzondere situatie op Het Lierderholt aandachtig beschouwd en zijn de daar voorkomende veenmossen benoemd en ingetekend.

➤ Zoogdieren

Voor alle grondgebonden zoogdieren zijn zichtwaarnemingen vastgelegd. Ook is gekeken naar (vraat)sporen, wissels, keutels, haren en nesten van zoogdieren. Voor de eekhoorn is specifiek gelet op de aanwezigheid van nesten, omdat deze gemakkelijk herkenbaar zijn. Bomen zijn geïnspecteerd op aanwezigheid van geschikte holten voor boommarters.

De onderzoeksgebieden zijn tijdens de veldbezoeken beoordeeld op geschiktheid voor vleermuizen en zijn daarbij ongeschikt bevonden. Dat wil zeggen dat er geen bomen aanwezig zijn die dik genoeg zijn om geschikte holten voor vleermuizen te bevatten. Bovendien zijn vrijwel alle aanwezige bomen naaldbomen waarin vleermuizen niet of nauwelijks verblijven. Daarnaast zijn er geen geschikte gebouwen op de uitbreidingslocaties aanwezig voor vleermuisverblijven. Mogelijk gebruiken verschillende soorten vleermuizen de onderzoeksgebieden om te foerageren. De gebieden zijn echter niet optimaal geschikt als foerageergebied. Vleermuizen foerageren vooral in bosranden, en minder in dichte bosgebieden. Door de ontwikkelingen ontstaan meer bosranden en open gebieden. Deze ontwikkelingen hebben veelal een positief effect op de kwaliteit van foerageergebied voor vleermuizen. Om deze redenen is geen vleermuisonderzoek uitgevoerd op deze vier uitbreidingslocaties.

Evenmin heeft onderzoek naar het voorkomen van kleine zoogdieren met inloopvallen plaatsgevonden. In droge naaldbossen op de Veluwe komen geen strikt beschermde kleine zoogdieren voor. Geschikt biotoop ontbreekt voor deze soorten.

➤ Vogels

Ontheffingen om de werkzaamheden tijdens de broedtijd uit te voeren waarbij broedende vogels worden verstoord, worden niet of hoogst zelden verleend. Dit houdt in dat de werkzaamheden na de broedtijd (15 maart – 15 juli) van vogels moeten worden uitgevoerd. Om deze reden is geen vlakdekkende broedvogelinventarisatie (BMP) uitgevoerd. Tijdens de veldinventarisaties zijn de onderzoeksgebieden gecontroleerd op de aanwezigheid van nesten van jaarrond beschermde vogels. Dit zijn vogels die niet in staat zijn zelfstandig een nest te bouwen, gedurende lange tijd van een nest gebruik maken of jaarlijks terugkeren op hetzelfde nest. Voorbeelden zijn steenuil, buizerd, sperwer en ransuil. Aanvullend zijn waarnemingen genoteerd van voor het Natura 2000-gebied “De Veluwe” kwalificerende vogelsoorten zoals zwarte specht, wespandief, draaihals, roodborsttapuit en boomleeuwerik.

➤ Reptielen

Reptielen zijn geïnventariseerd op zicht door zonnige en rustige plekken in de nabijheid van opgaande vegetatie, op een behoedzame manier af te lopen. Heel open terreinen of juist volledig gesloten terreinen zijn ongeschikt en daarom niet onderzocht.

Daarnaast zijn in de onderzoeksgebieden plaatjes (damwandprofiel, golfplaatjes en tapijttegels) uitge-

legd. In de uitbreidingslocatie van De Pampel zijn geen plaatjes uitgelegd. Op deze locatie worden geen reptielen verwacht vanwege het ontbreken van geschikt leefgebied voor deze soortgroep.

De plaatjes worden gebruikt door reptielen om onder op te warmen. De volgende stappen zijn doorlopen bij het plaatsen van de plaatjes:

- Eerst zijn de beste potentiële habitats in kaart gebracht;
- Voor de keuze van de exacte plaatsen waar de plaatjes worden neergelegd is het uitgangspunt dat de plaatjes uitgelegd werden op vroeg op de dag beschenen plaatsen;
- De controles zijn alleen uitgevoerd bij gunstige weeromstandigheden.

➤ Amfibieën

Op de uitbreidingslocaties zijn geen geschikte (voortplantings)wateren voor amfibieën aanwezig. Er is daarom geen onderzoek naar amfibieën uitgevoerd.

➤ Vissen

Er is in de onderzoeksgebieden geen geschikt oppervlakte water aanwezig voor beschermde vissoorten. Om bovenstaande reden is geen visonderzoek uitgevoerd.

Vindplaatsen hazelworm: een uitgelegd plaatje (17), maar ook een stuk zeil kan een geschikte schuilplaats voor hazelworm vormen (18).

5 Resultaten

Hierna worden de resultaten van het literatuuronderzoek en de veldinventarisaties per onderzoeksgebied besproken.

5.1 't Veluws Hof

Literatuuronderzoek

Uit onderzoek (Schenkeveld, 2004) blijkt dat 't Veluws Hof onderdeel uitmaakt van het leefgebied van één of meerdere boommarters en verschillende soorten vleermuizen. Schenkeveld (2004) geeft aan dat de uitbreidingslocatie slechts matig geschikt is als foerageergebied voor vleermuizen en dat er geen verblijfplaatsen in bomen zijn aangetroffen.

Daarnaast is een oude waarneming van hazelworm bekend (Cuppen, 1999) en een waarneming van levendbarende hagedis (Schenkeveld, 2004). In de omgeving van 't Veluws Hof zijn meerdere dassenburchten bekend (Strijkstra *et. al.*, 2012). De dichtbij zijnde hoofdburcht en bijburchten liggen op ruim 1,5 km afstand.

Veldinventarisaties

➤ *Vaatplanten*

Er zijn geen strikt beschermde vaatplanten aangetroffen op de uitbreidingslocatie. Deze worden ook niet verwacht gezien de reeds uitgevoerde werkzaamheden. De meeste bomen op de uitbreidingslocatie zijn gekapt en grondwerkzaamheden ten behoeve van de plaatsen voor stacaravans zijn uitgevoerd. In het verleden zijn ook geen strikt beschermde soorten aangetroffen.

➤ *Grondgebonden zoogdieren*

Wild zwijn en edelhert

Om het recreatieterrein staat een afrastering om wild buiten het terrein te houden. In de nabije omgeving van de uitbreidingslocatie zijn sporen van wild zwijn en edelhert aangetroffen. Tussen 't Veluws Hof en Bungalowpark Hoenderloo loopt een wildcorridor. Door de uitbreiding van 't Veluws Hof wordt de corridor niet aangetast.

Boommarter en eekhoorn

Het voorkomen van boommarters en eekhoorns is bekend in de omgeving. Er zijn echter geen verblijfplaatsen van deze soorten aangetroffen. Voor deze soorten geldt dat de gehele Veluwe geschikt leefgebied vormen.

Dassen

In de omgeving van de uitbreidingslocatie zijn verschillende dassenburchten bekend en tijdens de veldonderzoeken zijn ook graafsporen van dassen in de middenberm voor de hoofdingang van 't Veluws Hof aangetroffen.

Op de uitbreidingslocatie zelf werden tijdens de veldonderzoeken geen sporen van dassen aangetroffen. Een oude geheel overgroeide burcht werd net buiten de uitbreiding aangetroffen. Deze burcht is niet meer in gebruik door dassen.

➤ *Vleermuizen*

Vleermuisonderzoek is niet uitgevoerd op deze locatie. Het gebied is ongeschikt bevonden voor vleermuisverblijfplaatsen, er zijn geen bomen aanwezig welke dik genoeg zijn om vleermuisholten te bevatten. Verschillende soorten vleermuizen zoals gewone dwergvleermuis, ruige dwergvleermuis, laatvlieger en rosse vleermuis gebruiken het gebied om te foerageren (Schenkeveld, 2004). Vleermuizen foerageren vaak langs bosranden en open plaatsen. Door het uitvoeren van de werkzaamheden zijn meerdere open plaatsen gecreëerd en nieuwe bosranden. Mogelijk is het gebied aantrekkelijker geworden voor vleermuizen.

➤ *Reptielen*

De uitbreidingslocatie is door recente grond- en kapwerkzaamheden niet meer optimaal geschikt voor beschermde soorten reptielen. Aan de zuidrand van het terrein is een deel ongemoeid gelaten en dit deel werd tijdens de inventarisaties geschikt geacht voor reptielen als hazelworm en levendbarende hagedis. In de zuidrand zijn plaatjes uitgelegd. Tijdens de eerste vier veldrondes werden hier geen reptielen aange-

troffen. Tijdens het veldbezoek op 7 juni 2012 werden aan de rand van de uitbreidingslocatie hazelworm en een levendbarende hagedis aangetroffen.

➤ Vogels

Nesten van jaarrond beschermde vogels zijn niet aangetroffen. Waarschijnlijk komen verschillende soorten algemene broedvogels tot broeden in het plangebied.

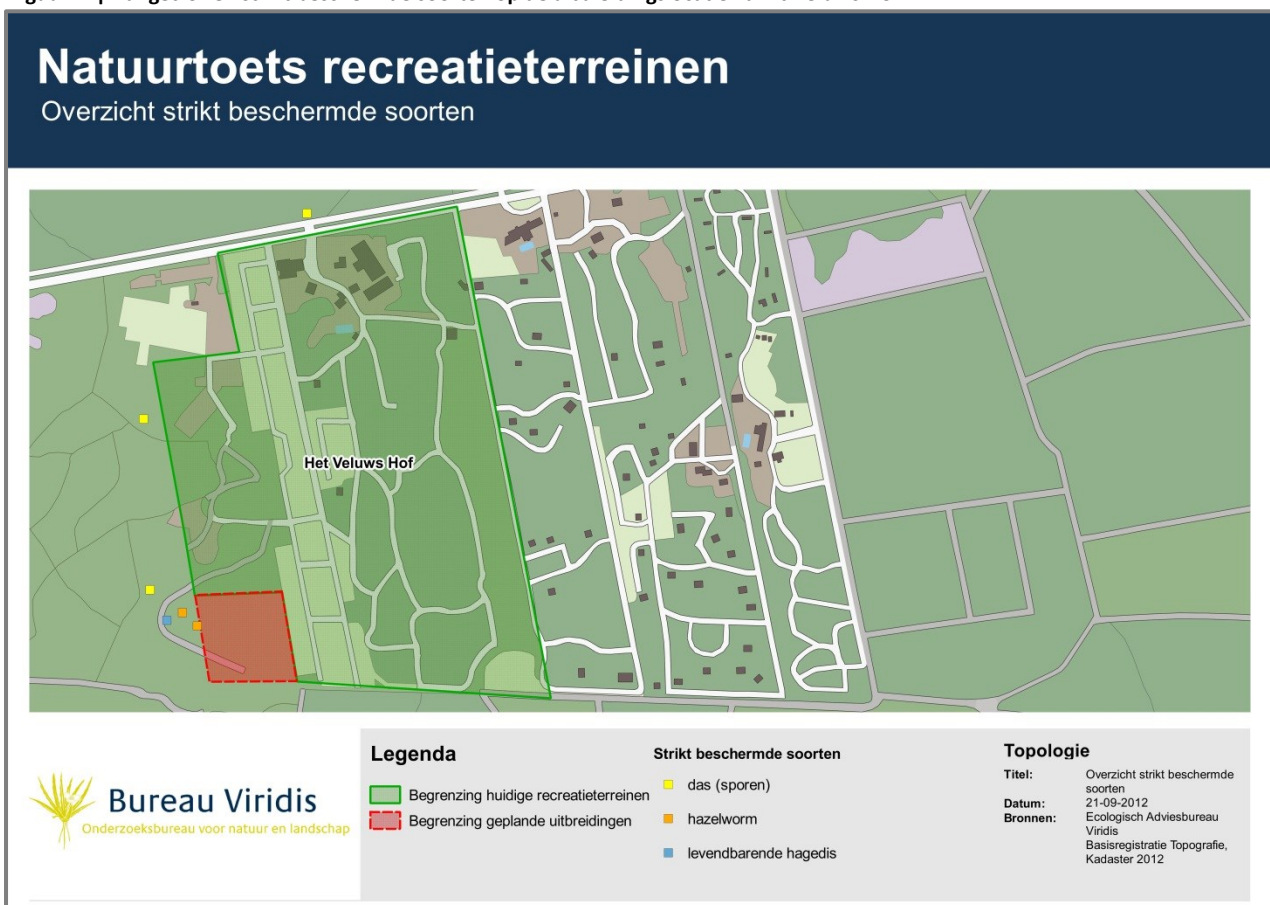
➤ Overige soortgroepen

Strikt beschermde soorten van overige soortgroepen zoals vissen, amfibieën, libellen en dagvlinders worden niet verwacht gezien het ontbreken van geschikt habitat.

Conclusie 't Veluws Hof

- Tijdens de veldinventarisatie zijn de strikt beschermde hazelworm en levendbarende hagedis aangetroffen aan de rand van de uitbreidingslocatie;
- Daarnaast zijn sporen van dassen en een oude overgroeide bijburcht net buiten de begrenzing van de uitbreiding aangetroffen;
- Er zijn geen vaste rust- en verblijfplaatsen van andere beschermde soorten op de uitbreidingslocatie 't Veluws Hof aangetroffen;
- De inrichtingswerkzaamheden zijn reeds uitgevoerd.

Figuur 2 | Aangetroffen strikt beschermde soorten op de uitbreidingslocatie van 't Veluws Hof.

5.2 Lierderholt

Literatuuronderzoek

In 2004 was de locatie nog niet uitgerasterd en gebruikte wild zwijn de uitbreidingslocatie om te foerageren (Schenkeveld, 2004). Ook zijn waarnemingen van vleermuizen bekend, maar er zijn geen vaste rust- en verblijfplaatsen aangetroffen (Schenkeveld, 2004).

Daarnaast is een aantal oude waarnemingen vanuit het archief voor het kmhok bekend waaronder sperwer, heideblauwtje, levendbarende hagedis en eekhoorn.

Veldinventarisaties

➤ Vaatplanten

Op de uitbreidingslocatie zijn geen strikt beschermde soorten vaatplanten aangetroffen. Deze worden ook niet verwacht in het tamelijk dichte vochtige naaldbos. Opvallend is de aanwezigheid van bulten van stijf veenmos (Rode Lijst: kwetsbaar) nabij de begrenzing van de uitbreiding. Het voorkomen van deze en andere soorten veenmos is zeer zeldzaam in droge gebieden (zie kader in het hoofdstuk effecten). In figuur 3 wordt de locatie van de groeiplaats van stijf veenmos weergegeven.

Figuur 3 | Overzicht van de aangetroffen strikt beschermde soorten en de rode lijstsoort stijf veenmos op de uitbreidingslocatie van Het Lierderholt.

➤ *Grondgebonden zoogdieren*

Op de uitbreidingslocaties zelf zijn geen beschermde soorten of verblijfplaatsen van beschermde soorten grondgebonden zoogdieren aangetroffen. Het terrein is omgeven door een lage afscheiding van stroomdraden, sporen van wildzwijn en edelhert zijn enkel buiten de begrenzing waargenomen. Het Lierderholt ligt aan een belangrijke trekroute van edelhert richting wildviaduct Woeste Hoeve. De uitbreidingslocaties zelf hebben door uitrastering geen betekenis voor edelherten.

➤ *Vleermuizen*

Ook op deze uitbreidingslocaties worden verschillende soorten vleermuizen foeragerend verwacht, maar geen vleermuisverblijfplaatsen. Er heeft geen veldonderzoek plaatsgevonden. Er zijn geen geschikte bomen met holten aanwezig voor vleermuisverblijven. De uitbreidingslocaties bestaat uit dicht, op sommige delen vochtig naaldbos en is slechts matig geschikt als foerageergebied. Vleermuizen zullen vooral foerageren in de bosranden en niet in het dichte naaldbos.

➤ *Reptielen*

Op het heideveldje, dat buiten de uitbreidingslocaties valt, is een levendbarende hagedis waargenomen (zie

figuur 3). Op deze locatie vinden geen ingrepen plaats. Op de uitbreidingslocaties ontbreekt geschikt leefgebied voor levendbarende hagedis en wordt daarom niet verwacht. Andere reptielen zijn niet aangetroffen op de uitbreidingslocaties.

➤ *Vogels*

Nesten van jaarrond beschermde vogels zijn niet aangetroffen. Waarschijnlijk komen verschillende soorten algemene broedvogels tot broeden in het plangebied.

➤ *Overige soorten.*

Strikt beschermde soorten van overige soortgroepen zoals vissen, amfibieën, libellen en dagvlinders worden niet verwacht gezien het ontbreken van geschikt habitat.

Conclusie:

- Er zijn geen vaste rust- en verblijfplaatsen van strikt beschermde soorten aangetroffen op de uitbreidingslocaties van Het Lierderholt;
- Wel is een groeiplaats van stijf veenmos aangetroffen op een noordhelling van de grote uitbreiding. Deze soort is zeer zeldzaam op de Veluwe.

Stijf veenmos (Rode Lijst: Kwetsbaar).

5.3 De Pampel

Literatuuronderzoek

Nabij de uitbreidingslocatie van De Pampel zijn waarnemingen bekend van een bijburcht en twee latrines van dassen (Strijkstra *et al.*, 2012). Wat verder van de begrenzing van de uitbreidingslocatie gelegen zijn waarnemingen van levendbarende hagedis en zandhagedis bekend (Strijkstra *et al.*, 2012). Ook zijn uit de literatuur nesten van eekhoorn in het plangebied bekend.

Daarnaast concludeert De Werkgroep Boommarters (Schenkeveld, 2004) dat de uitbreidingslocatie van De Pampel onderdeel is van het leefgebied van één of meerdere boommarters. Vaste rust- en verblijfplaatsen van boommarter zijn niet aangetroffen. Ook gebruiken verschillende soorten vleermuizen de locatie als foerageergebied, hoewel dit slechts matig geschikt is (Schenkeveld, 2004).

Veldinventarisaties

➤ Vaatplanten

De uitbreidingslocatie heeft een lage natuurwaarden,

het berken-eikenbos bestaat veelal uit dunnen stammen met een ondergroei van vooral bochtige smele. Strikt beschermde soorten zijn niet aangetroffen en worden ook niet verwacht.

➤ Grondgebonden zoogdieren

Wild zwijn en edelhert

Het terrein is door de afscheiding rond de gehele camping niet toegankelijk voor groot wild. Tussen de recreatieterreinen De Pampel en Bungalowpark Hoenderloo wordt een corridor van 150 gehandhaafd voor groot wild.

Boommarter

Er zijn geen geschikte bomen voor verblijfplaatsen van boommarters aanwezig. Mogelijk gebruikt de boommarter het gebied sporadisch, maar het leefgebied van boommarter is zo groot dat de gehele omgeving deel uitmaakt van het leefgebied van boommarter.

Figuur 4 | Overzicht van aangetroffen strikt beschermde soorten op de uitbreidingslocatie van De Pampel.

Dassen

Er zijn dassenharen aangetroffen op een onderdoorgang onder de afrastering. Aansluitend aan deze onderdoorgang, op het terrein van de camping is een wissel van de das aangetroffen. Aan de zuidkant van de Krimweg zijn twee dassenburchten op zeer korte afstand van de camping vastgesteld (zie figuur 4).

Tijdens alle veldonderzoeken is deze uitbreidingslocatie gecontroleerd op de aanwezigheid van verse dassensporen. Er zijn twee oude bijburchten gevonden, deze waren ten tijde van het onderzoek geheel in gebruik door konijnen. Er zijn geen verse sporen van dassen aangetroffen op of rond de bijburchten. Langs de westrand van het terrein is een dassentunnel aangelegd. In de ontheffing FF/75C/2005/0046 is een aantal specifieke voorwaarden genoemd met betrekking tot de mitigatie van dassen, waaronder het aanleggen van dassentunnels. Er is een wissel aanwezig aansluitend aan de tunnel. De vegetatie die over de wissel hangt is niet aangetast en sporen van dassen ontbreken. Bovenstaande wijst erop dat de uitbreidingslocatie mogelijk slechts zeer sporadisch als foerageergebied door das wordt gebruikt. De ondergroei bestaat uit zeer schrale vegetatie en is daarom slechts marginaal geschikt als foerageergebied voor dassen.

➤ Vleermuizen

Ook op deze uitbreidingslocatie worden verschillende soorten vleermuizen foeragerend verwacht, maar geen vleermuisverblijfplaatsen. Op het terrein zijn geen geschikte bomen met holten of gebouwen aanwezig voor vleermuisverblijven. De uitbreidingslocatie

bestaat uit berken-eikenbos met dunne stammen en is slechts matig geschikt als foerageergebied. Vleermuizen zullen vooral foerageren in de bosranden.

➤ Reptielen

Op de uitbreidingslocatie van De Pampel zijn geen reptielen aangetroffen en deze worden gezien het ontbreken van geschikte onderbegroeiing ook niet verwacht.

➤ Vogels

Nesten van jaarrond beschermde vogels zijn niet aangetroffen. Waarschijnlijk komen verschillende soorten algemene broedvogels tot broeden in het plangebied.

➤ Overige soorten

Strikt beschermde soorten van overige soortgroepen zoals vissen, amfibieën, libellen en dagvlinders worden niet verwacht gezien het ontbreken van geschikt habitat.

Conclusie De Pampel

- Mogelijk gebruiken dassen de uitbreidingslocatie sporadisch om te foerageren. Het terrein is zeer marginaal geschikt als foerageergebied voor dassen;
- Vaste rust- en verblijfplaatsen van andere strikt beschermde soorten zijn niet aangetroffen op de uitbreidingslocatie. Deze worden ook niet verwacht gezien het ontbreken van geschikte habitats.

Dassentunnel aan westrand van het terrein (20). Door konijnen uitgegraven bijburcht (21).

5.4 De Hertendorst

Literatuuronderzoek

Er zijn geen recente brongegevens bekend van strikt beschermde soorten in of nabij de uitbreidingslocatie van De Hertendorst. De waarneming van een boommarter op km-hok basis stamt uit 2004 (Schenkerveld). Vanuit NDFF is een waarneming van buizerd bekend. Het is echter niet duidelijk of het hier om een nestlocatie gaat en wanneer de waarneming is gedaan.

Veldinventarisatie

➤ *Vaatplanten*

Er zijn geen strikt beschermde vaatplanten aangetroffen op de uitbreidingslocatie. Grove den domineert met een dichte struiklaag van Amerikaanse eik en berk. Geschikte groeiplaatsen voor strikt beschermde soorten ontbreken.

➤ *Grondgebonden zoogdieren*

Wild zwijn en edelhert

Het terrein staat in openverbinding met het omliggende bos, maar sporen van edelhert of wild zwijn zijn niet aangetroffen.

Boommarter

In het plangebied zijn geen bomen aanwezig met geschikte holten voor boommarters. Mogelijk gebruikt de boommarter het gebied sporadisch, maar het leefgebied van boommarter is zo groot dat de gehele omgeving deel uitmaakt van het leefgebied van boommarter. Vaste rust- en verblijfplaatsen van deze soort zijn niet aanwezig op de uitbreidingslocatie.

➤ *Vleermuizen*

Ook op deze uitbreidingslocatie worden verschillende soorten vleermuizen foeragerend verwacht, maar geen vleermuisverblijfplaatsen. Op het terrein zijn geen geschikte bomen met holten of gebouwen aanwezig voor vleermuisverblijven. De uitbreidingslocatie bestaat voornamelijk uit grove den en is slechts matig geschikt als foerageergebied. Vleermuizen zullen vooral foerageren in de bosranden.

➤ *Reptielen*

Tijdens de veldbezoeken zijn geen beschermde soorten aangetroffen. Vooruitlopend op de uitbreiding zijn plekken aan de randen van het bos al omgevormd tot kampeerplaatsen. Het terrein is weinig geschikt voor reptielen.

➤ *Vogels*

Nesten van buizerd of andere jaarrond beschermde vogels zijn niet aangetroffen. Waarschijnlijk komen verschillende soorten algemene broedvogels tot broeden in het plangebied.

➤ *Overige soorten*

Strikt beschermde soorten van overige soortgroepen zoals vissen, amfibieën, libellen en dagvlinders worden niet verwacht gezien het ontbreken van geschikt habitat.

Conclusie De Hertendorst

- Er zijn geen strikt beschermde soorten of vaste verblijfplaatsen van strikt beschermde soorten aangetroffen op uitbreidingslocatie De Hertendorst.

6 Effecten op strikt beschermde soorten

Uit het vorige hoofdstuk is gebleken dat de uitbreidingslocaties van het 't Veluws Hof en De Pampel deel uit maken van leefgebied van beschermde soorten. Op 't Veluws Hof zijn hazelworm en levendbarende hagedis aangetroffen aan de rand van de uitbreidingslocatie. Uitbreidingslocatie De Pampel maakt deel uit van het leefgebied van dassen.

Daarnaast kunnen alle gebieden onderdeel zijn van het leefgebied van boommarter en vleermuizen. Omdat de effecten voor boommarter en vleermuizen gelijk zijn voor alle gebieden worden deze soorten in een algemene paragraaf besproken.

6.1 Algemeen

➤ *Boommarter*

In geen van deze uitbreidingslocaties zijn bomen aanwezig met geschikte holten voor boommarter. Daarmee is de aanwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen van deze soort uitgesloten. De terreinen zijn allemaal slechts van matige kwaliteit als leefgebied/foerageergebied voor boommarter. Het leefgebied van boommarter is zo groot dat de uitbreiding van de recreatieterreinen geen negatieve effecten zal hebben op de in de omgeving voorkomende boommarters. De terreinen blijven nog steeds voor de boommarter bereikbaar.

De effecten van de voorgenomen uitbreidingsplannen hebben geen of zeer geringe impact op boommarter. Deze soort wordt verder in de effectenanalyse niet meer besproken.

➤ *Vleermuizen*

In geen van deze uitbreidingslocaties zijn bomen aanwezig met geschikte holten voor vleermuizen. Ook zijn er geen geschikte gebouwen met mogelijke verblijfplaatsen aanwezig. Daarmee is de aanwezigheid van vaste rust- en verblijfplaatsen van vleermuizen uitgesloten.

De uitbreidingslocaties zullen na uitvoering van de ontwikkelingen nog steeds toegankelijk blijven voor

vleermuizen. Voor sommige soorten zoals gewone dwergvleermuis kan het gebied zelfs aantrekkelijker worden. Vleermuizen foerageren over het algemeen niet graag in dichte bossen, maar meer aan bosranden en open plekken. Door een nieuwe inrichting ontstaan meer foerageermogelijkheden voor vleermuizen.

De effecten van de voorgenomen uitbreidingsplannen hebben geen of zeer geringe impact op vleermuizen. Vleermuizen worden verder in de effectenanalyse niet meer besproken.

6.2 't Veluws Hof

➤ *Voorgenomen werkzaamheden*

In figuur 5 zijn de inrichtingsplannen van 't Veluws Hof geschetst. Er is echter een wijziging aangebracht in het aantal uit te breiden hectares. Het rode deel beslaat de uitbreiding (1 ha.). De uitbreidingslocatie biedt plaats aan 29 chalets. Het groene deel behoort in eerdere plannen wel tot de uitbreiding, maar in de huidige plannen wordt deze strook behouden als bos. Inrichtingstekeningen zijn nooit aangepast aan de nieuwe plannen.

➤ *Effecten op strikt beschermde soorten*

Aan de rand van de uitbreidingslocatie zijn levendbarende hagedis, hazelworm en sporen van das aangetroffen. Onderzoek op de uitbreidingslocatie kon niet plaatsvinden omdat een deel van de werkzaamheden reeds uitgevoerd waren. Op de uitbreidingslocatie van 't Veluws Hof zijn alle bomen gekapt met uitzondering van een klein aantal loofbomen. De ondergrondse infrastructuur ten behoeve van de stroom en watervoorzieningen voor de chalets is gerealiseerd. Alle ondergroei is verwijderd en bomen zijn tot op een hoogte van enkele meters kaal gemaakt zodat de te plaatsen chalets geen last ondervinden van de takken en voldoende zon kunnen ontvangen.

Tijdens eerdere bezoeken in april en begin mei was de ondergroei nog gelijk aan die in de te handhaven

bosstrook. Daar zijn hazelwormen aangetroffen op een afstand van < 10 meter van de uitbreidingslocatie. Levendbarende hagedis is ook nabij de uitbreidingslocatie aangetroffen. Gezien deze waarnemingen en de overeenkomstige vegetatie voor de verwijdering is het gerechtvaardigd te stellen dat de verwijderende vegetatie op de uitbreidingslocatie onderdeel uitmaakte van het leefgebied van de hazelworm en mogelijk levendbarende hagedis. Het is denkbaar dat het uitvoeren van de werkzaamheden zonder het nemen van mitigerende maatregelen negatieve effecten heeft gehad op exemplaren van levendbarende hagedis en hazelworm. Dit is echter niet meer te achterhalen.

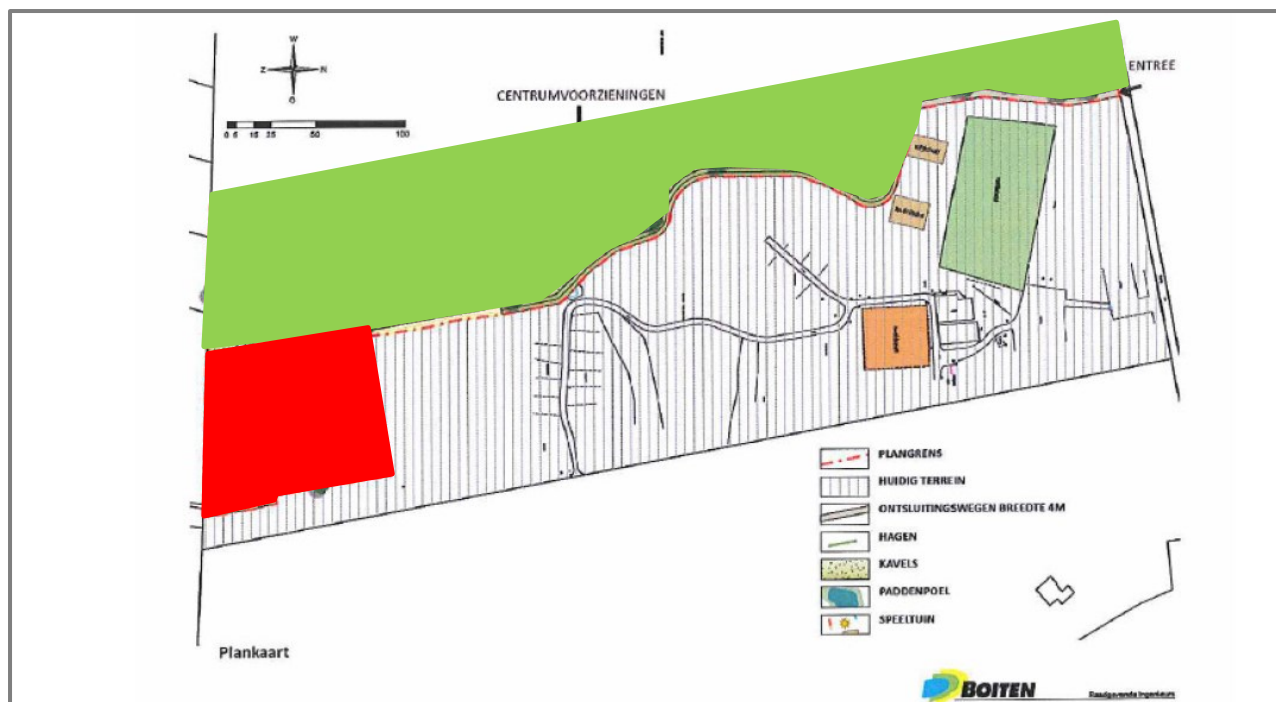
Door de uitbreiding is een deel van het leefgebied van hazelworm en levendbarende hagedis afgenomen. De bospercelen aangrenzend aan de uitbreidingslocatie en in de naaste omgeving zijn echter geschikt voor deze soorten, ze zijn hier dan ook aangetroffen. De functionaliteit van het leefgebied komt niet in gevaar door de uitbreiding. Ook de gunstige staat van instandhouding van de populatie hazelworm en levendbarende hagedis komt niet in het geding. Er blijft ruim voldoende geschikt leefgebied over in de nabije omgeving van de uitbreidingslocatie.

Er zijn sporen van das in het naastgelegen bosperceel aangetroffen wat een functie heeft als foerageergebied voor deze soort. Het foerageergebied blijft onveranderd toegankelijk en er is geen burchtlocatie aangetroffen in de nabijheid van de uitbreiding. De das ondervindt geen negatieve effecten van de uitbreiding. De functionaliteit van het leefgebied van das komt niet in het geding.

Conclusie effecten 't Veluws Hof

- Door het realiseren van de uitbreidingslocatie is leefgebied van hazelworm en levendbarende hagedis afgenomen;
- Mogelijk hebben exemplaren van de soorten hinder ondervonden tijdens de uitvoering. Dit is echter niet meer te achterhalen;
- Er is voldoende geschikt leefgebied aanwezig in de naaste omgeving waardoor de functionaliteit van het leefgebied en de gunstige staat van instandhouding van deze soorten niet in het geding komt;
- De das foerageert in de omliggende bospercelen. Deze gebieden blijven onveranderd toegankelijk waardoor de das geen negatieve effecten ondervindt van de uitbreiding.

Figuur 5 | Overzicht van de inrichting van uitbreidingslocatie 't Veluws Hof. De rode arcering beslaat de huidige uitbreiding. De groene arcering blijft bos. De padenstructuur is niet aanwezig in het bos.

6.3 Lierderholt

➤ Voorgenomen werkzaamheden

Het recreatieterrein Lierderholt beslaat in de huidige situatie 26 ha. In de toekomstige ontwikkelingen wil de eigenaar 2,5 ha. ontwikkelen met 50 kampeerplaatsen met daarop privé sanitair. De overige 10 verhuureenheden krijgen een gezamenlijk sanitairgebouw. Daarnaast wordt 0,8 ha. extra ontwikkeld voor camperplaatsen, het camperbos. In de huidige situatie zijn reeds 22 camperplaatsen aanwezig. Op de uitbreidingslocatie worden nog eens 28 camperplaatsen gerealiseerd wat het totaal op 50 camperplaatsen brengt. De overige faciliteiten blijven gelijk. Het camperbos krijgt een eigen ontsluitingsweg en paden binnen het terrein worden niet breder dan 2,2 m en worden niet verhard.

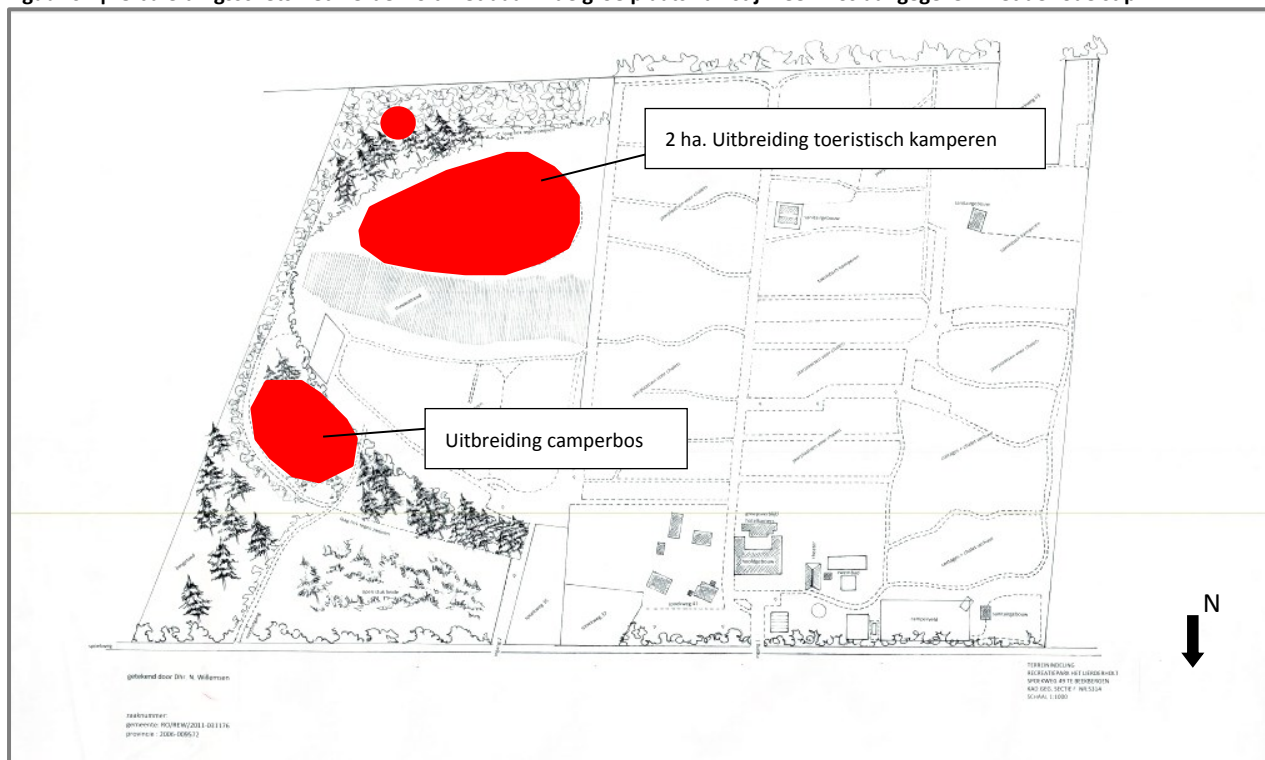
Om de camperplaatsen te realiseren is het noodzakelijk een deel van de bomen te kappen en grondwerkzaamheden uit te voeren. De plaatsen worden zo gesitueerd dat waardevolle en beeldbepalende bosdelen en solitaire bomen worden gespaard. Bij de inrichting wordt rekening gehouden met de natuurlijke inpassing. Ook op het huidige terrein wordt veel

aandacht besteed aan de natuurwaarden van het terrein. Er is reeds een begin gemaakt met het vervangen van alle uitheemse beplanting voor inheemse loofboomsoorten. In onderstaande figuur 6 wordt een schets weergegeven van de beide uitbreidingslocaties.

➤ Effecten op flora en fauna

Er zijn geen beschermde soorten aangetroffen tijdens de inventarisaties en negatieve effecten worden dan ook niet verwacht. Levendbarende hagedis is enkel aangetroffen op het heideterrein waar geen uitbreiding wordt gerealiseerd. De uitbreidingslocaties zelf zijn niet geschikt als leefgebied voor deze soort. Levendbarende hagedis zal dan ook geen effecten ondervinden van de voorgenomen werkzaamheden. Stijf veenmos (zie kader) is niet beschermd volgens de Flora- en faunawet, maar staat genoemd op de Rode Lijst voor Mossen als kwetsbaar. Daarnaast wordt de soort genoemd in de Habitatrichtlijn Bijlage V. Voor soorten van Bijlage V kunnen de lidstaten, indien nodig, maatregelen treffen om te zorgen dat het aan de natuur onttrekken en de exploitatie van deze soorten niet ten koste gaat van hun behoud.

Figuur 6 | Uitbreidingschets Het Lierderholt met daarin de groeiplaats van stijf veenmos aangegeven met de rode stip.

Door de voorgenomen uitbreidingsplannen is het mogelijk dat de groeiplaats van stijf veenmos verloren gaat of (gedeeltelijk) wordt aangetast. Groeiplaatsen van deze soort zijn erg zeldzaam en aantasting dient voorkomen te worden. Het is niet alleen belangrijk om de groeiplaats zelf te behouden maar ook de naaste omgeving van de groeiplaats. Stijf veenmos is erg afhankelijk van een microklimaat met het juiste vocht- en schaduwgehalte. Ook het kappen van bomen of het vergraven van grond in de nabijheid van de groeiplaats kan effecten hebben op deze zeldzame soort.

Figuur 6 geeft aan dat de groeiplaats van stijf veenmos buiten de uitbreidingssituatie valt, maar er bijna aan grenst. De locatie ligt in een te behouden bos-

strook. In overleg met de eigenaar van Het Lierderholt is afgesproken dat de groeiplaats in de toekomstige plannen wordt ingepast. Een ter zake kundige op het gebied van deze soort zal de groeiplaats ruim uitrasteren. Op deze wijze wordt voorkomen dat de groeiplaats wordt aangetast. Deze werkwijze past in het concept van de 'groei en krimpregeling' waarin krimp is voorzien in de kwetsbare natuur.

Conclusie effecten Lierderholt:

- Negatieve effecten op beschermde soorten worden niet verwacht omdat deze niet zijn aangetroffen op de uitbreidingslocatie;
- De groeiplaatsen van stijf veenmos wordt ingepast in de uitbreiding.

Stijf veenmos (*Sphagnum capillifolium*)

Verspreiding: Beneden de rivieren zeldzaam (Noord-Brabant en Limburg), boven de rivieren wordt de soort relatief vaker aangetroffen. In Noord-Brabant en Limburg kwam de soort ook in het verleden op weinig locaties voor (BLWG, 2012). Op basis van de huidige verspreidingsgegevens is het niet mogelijk om een gefundeerde uitspraak te doen over een trend (af- of toename). In de nabije omgeving (Kootwijkerzand) zijn enkele soortgelijke plekken aanwezig (veenmosbegroeiing op stuifzand).

Ecologie: In moerasheiden, (berken)broekbossen (en in mindere mate duinvalleien, blauwgraslanden, veenmosrietlanden en hoogveen) vindt de vochtleverantie plaats middels regenwater (neerslagoverschot). Op voormalige stuifzandbeboussingen (Kootwijk, Rozendaal) vindt de vochtleverantie indirect plaats door regenwater (uittreden, afstromen van hangwateroverschot). Daarnaast is er sprake van een koel en vochtige microklimaat doordat de hellingen noord(oostelijk) geëxposeerd zijn.

Standplaats: Stijfveenmos is gebonden aan licht tot sterk beschaduwde plekken. De soort wordt voornamelijk aangetroffen op plekken waar bos, dwergstruiken of hoog opgaande kruiden zorgen voor een vochtig microklimaat. Veelal betreft het (berken) broekbossen of (noord)hellingen van naaldbossen. Op voormalige stuifzandbeboussingen zorgen gaten in het kronendak voor voldoende aanvoer van regenwater. Bomen aan de zuidzijde blokkeren de lichtinval en invloed van zonlicht.

Vegetatie: Naast de zeer zeldzame veenmossen, bosveenmos (*Sphagnum quinquefarium*) en gerafeld veenmos (*Sphagnum girgensohnii*) is stijf veenmos kenmerkend voor stuifzandveen. Typerend voor stuifzandveen zijn de spaarzame begeleidende soorten zoals bronsmos (*Pleurozium schreberi*), heideklauwtjesmos (*Hypnum jutlandicum*), bochtige smele (*Deschampsia flexuosa*) en blauwe bosbes (*Vaccinium myrtillus*).

6.4 De Pampel

➤ Voorgenomen werkzaamheden

De uitbreidingslocatie bestaat uit 0,65 ha bos. Hier worden kampeerplaatsen gerealiseerd.

➤ Effecten op strikt beschermde soorten

Das

Nabij de uitbreidingslocatie zijn twee dassenburchten aanwezig (zie figuur 4). Ondanks intensief onderzoek zijn geen recente dassensporen op de uitbreidingslocatie aangetroffen. Er wordt vanuit gegaan dat, indien dassen gebruik maken van de uitbreidingslocatie dit slechts zeer sporadisch is. De negatieve effecten zullen daarom beperkt zijn. De uitbreidingslocatie is

marginale geschikt als foerageergebied voor dassen. De droge voedselarme bossen vormen geen optimaal foerageergebied.

Door het uitvoeren van de inrichtingsplannen zal mogelijk een klein marginaal deel van het foerageergebied van das verdwijnen. Dit betekent een afname van leefgebied, maar deze afname is zo beperkt dat de functionaliteit van het leefgebied in zijn geheel niet aangetast zal worden. Natuurlijk moet gekeken worden naar de overige uitbreidingslocaties en andere projecten in de omgeving om de cumulatieve effecten te kunnen beoordelen.

Das (*Meles meles*)

Verspreiding: Laaggelegen provincies, zoals bijvoorbeeld Zuid Holland en Zeeland hebben de das niets te bieden. Dassen komen in Nederland voornamelijk voor in het oosten van het land.

Ecologie: Dassen graven burchten voornamelijk in zandgronden, maar ook in andere grondsoorten kan de das graven. In nog geen tien jaar kan één simpel hol uitgroeien tot pakweg twaalf hollen, maar burchten kunnen ook geen enkele groei vertonen. Het ontstaan van compleet nieuwe burchten is in Nederland vrij uniek. Als in een bepaalde streek de dassenstand zich herstelt, zullen de aanwezige dassen eerst de oude verlaten burchten herbezetten. Voor dassen is een oude burcht zelfs naar tientallen jaren leegstand nog als burcht herkenbaar en kan hij weer bewoond raken.

Een dassenfamilie verlaat soms voor kortere of langere tijd de hoofdburcht. Niet ver van die hoofdburcht ligt in de regel een tweede burcht. En op grotere afstand bezit de familie vaak meerdere kleine bijburchten en vluchtholen. Zo'n 'buitenverblijf' is kleiner dan de hoofdburcht; het aantal pijpen is kleiner en de stortbergen zijn minder groot. Ze liggen in strategisch opzicht in bepaalde seizoenen soms gunstiger ten opzichte van bepaald voedsel. Langs de vaste paden ('wissels'), in de beschutting van een houtwal, een bosrand of bijvoorbeeld een heg, graven dassen vluchtholen. Wanneer een das tijdens zijn voedseltochten wordt gestoord, weet hij vliegensvlug de dichtstbijzijnde vluchtpijp te vinden.

Dassen kunnen het hele jaar door paren, maar doen het bij voorkeur in de zomer. Het gaat gepaard met gegrom en geblaf, kan erg lang duren en wordt soms meerdere malen herhaald. Na de bevruchting stopt de celdeling na een paar maal en nestelen de vruchtjes zich pas in december in de baarmoederwand. Zes tot acht weken later worden de jongen geboren, meestal rond februari. Deze uitgetelde dracht voorkomt dat dassen geboren worden op tijdstippen met weinig voedselaanbod.

Habitat: Het landschap op de locatie van de burcht en de omgeving hiervan moet voldoende dekking en voldoende voedselaanbod bieden en, als het even kan, zo weinig mogelijk verstoring. Dassen geven de voorkeur aan hoog en droog gelegen woonplaatsen. De afstand naar grazige beekdalen, rivieruiterwaarden of andere voedselgebieden mag niet te groot zijn. Ze houden van een kleinschalig weide- of akkerlandschap bij bosranden of houtwallen, maar ook in meer open terreinen, zoals heidevelden komen dassen voor (Bron: Das & Boom).

De naastgelegen recreatieve terreinen Bungalowpark Hoenderloo en 't Veluws Hof breiden ook uit en bij elkaar opgeteld verdwijnt er dan natuurlijk meer leefgebied, ook al is het marginaal en van de zelfde dassenfamilie.

Omdat in alle uitbreidingsgebieden van de kwaliteit van het foerageergebied voor dassen zeer marginaal is en omdat het om relatief kleine oppervlakten gaat zal de functionaliteit van het leefgebied niet worden aangetast. In de naaste omgeving is voldoende geschikt foerageergebied voor handen. Daarnaast zijn er in het kader van de vorige ontheffing (2005) reeds voorzieningen zoals dassentunnels aangelegd in het kader van de eerste uitbreidingstender. De reeds aangelegde voorzieningen zorgen voor een duurzaam behoud van de dassenpopulatie in de naaste omgeving.

Omdat de oppervlakte aan randzones vrijwel gelijk blijft, zal er geen sprake zijn van een toename in geluid- en lichtverstoring voor dassen. Bovendien blijft om de uitbreidingslocatie heen ten alle tijden een bosstrook behouden. Deze bosstrook zorgt ervoor dat geluid en licht verstoring naar buiten het terrein wordt beperkt tot een minimum.

Overige soorten

Andere beschermde soorten zijn niet aangetroffen en worden ook niet verwacht. De kans dat andere beschermde soorten dan das negatieve effecten ondervinden van de werkzaamheden is daarom uitgesloten.

Conclusie effecten De Pampel

- Door de inrichting van de uitbreidingslocatie wordt een klein deel van het foerageergebied van de das aangetast, echter, de functionaliteit van het dassenleefgebied wordt niet aangetast;
- Negatieve effecten op andere beschermde soorten dan dassen worden evenmin verwacht.

6.5 De Hertenhorst

➤ Voorgenomen werkzaamheden

De uitbreidingslocatie beslaat een oppervlakte van 1,8 ha. Op deze locatie wordt het toeristisch aanbod voor seizoensplaatsen uitgebreid.

➤ Effecten op beschermde soorten

Er zijn geen beschermde soorten aangetroffen op de uitbreidingslocatie van De Hertenhorst. En deze wor-

den gezien het ontbreken van geschikt leefgebied ook niet verwacht. De uitbreidingsplannen zullen geen negatieve effecten veroorzaken op beschermde soorten.

Conclusie effecten De Hertenhorst

- Negatieve effecten op beschermde soorten worden niet verwacht omdat deze niet zijn aangetroffen op de uitbreidingslocatie en in de omgeving hiervan.

6.6 Samenvatting effectenanalyse

't Veluws Hof

- Door het realiseren van de uitbreidingslocatie is leefgebied van hazelworm en levendbarende hagedis afgenomen;
- Mogelijk hebben exemplaren van de soorten hinder ondervonden tijdens de uitvoering. Dit is echter niet meer te achterhalen;
- Er is voldoende geschikt leefgebied aanwezig in de naaste omgeving waardoor de functionaliteit van het leefgebied en de gunstige staat van instandhouding van deze soorten niet in het geding komt;
- De das foerageert in de omliggende bospercelen. Deze gebieden blijven onveranderd toegankelijk waardoor de das geen negatieve effecten ondervindt van de uitbreiding.

Het Liederholt

- De groeiplaats van stijf veenmos wordt ingepast in de uitbreiding van Het Liederholt.

De Pampel

- Het foerageergebied van de das wordt in zeer kleine mate aangetast, de functionaliteit wordt echter niet aangetast.

De Hertenhorst

- Op de uitbreidingslocatie zijn geen beschermde soorten aangetroffen waardoor er geen negatieve effecten plaatsvinden op strikt beschermde soorten.

7 Ontheffing Flora- en faunawet

7.1 Algemeen

Op 't Veluws Hof en De Pampel zijn beschermde soorten aangetroffen. Door de uitbreiding van 't Veluws Hof is leefgebied van hazelworm, levendbarende hagedis afgenomen. Op De Pampel wordt het foera-geergebied van de das aangetast.

Algemene broedvogels komen waarschijnlijk op alle uitbreidingslocaties tot broeden. Verstoring van broedvogels moet altijd voorkomen worden.

Er zijn 2 manieren om met de aanwezigheid van beschermde soorten om te gaan:

1. Er wordt bij het Ministerie van Economische Zaken, (EZ) een ontheffing aangevraagd voor het overtreden van de Flora- en faunawet. Het is echter niet aanneemelijk dat deze ontheffing wordt verleend zonder dat er mitigerende maatregelen voor de soorten worden genomen. Voor broedvogels geldt dat geen ontheffing aangevraagd kan worden, broedvogels mogen nooit verstoord worden.
2. Door het nemen van maatregelen wordt voorkomen dat de FF-wet wordt overtreden. Het aanvragen van een ontheffing is dan niet nodig. Bij maatregelen moet gedacht worden aan zogenaamde mitigerende maatregelen.

't Veluws Hof

Door het uitvoeren van de werkzaamheden is het leefgebied van levendbarende hagedis en hazelworm afgenomen. Daarnaast kunnen exemplaren van deze soorten hinder hebben ondervonden van de uitvoering. Dit is echter niet meer te achterhalen. De afname heeft geen negatieve effecten op deze soorten omdat er voldoende geschikt leefgebied aanwezig is in de naaste omgeving. De functionaliteit van het leefgebied komt niet in gevaar. Bureau Viridis adviseert een ontheffing van de Flora- en faunawet voor levendbarende hagedis en hazelworm aan te vragen.

De Pampel

Dassen worden mogelijk verstoord op De Pampel. De functionaliteit van het leefgebied komt niet in het geding. Bureau Viridis adviseert een ontheffing van de Flora en faunawet aan te vragen voor das.

7.2 Conclusie

- Door het uitvoeren van de juiste mitigerende maatregelen worden effecten op broedvogels zo veel mogelijk voorkomen;
- Bureau Viridis adviseert 't Veluws Hof en De Pampel om een ontheffing van de Flora- en faunawet aan te vragen voor bovengenoemde soorten.

Gevolgen Jurisprudentie

Op 11 juli 2012 heeft de RvS twee eenduitspraken voor de Flora- en faunawet gedaan. De essentie van de uitspraken is dat de RvS vindt dat Dienst Regelingen twee aanvragen voor een ontheffing niet had moeten afwijzen. De ontheffingsaanvragen zijn afgewezen omdat Dienst Regelingen had beoordeeld dat het voorgestelde mitigatieplan voldoende was om overtreding van de Flora- en faunawet te voorkomen. Een ontheffing zou in deze gevallen wel nodig zijn, omdat de maatregelen die de aanvrager voorstelde een overtreding van de Flora- en faunawet niet zouden voorkomen.

Door deze uitspraak zal Dienst Regelingen bij de beoordeling extra aandacht besteden aan de maatregelen die de aanvrager voorstelt om overtreding van de Flora- en faunawet te voorkomen. De functies van een gebied voor aanwezige dieren moeten volledig in kaart zijn gebracht en moeten behouden blijven. De activiteiten mogen namelijk niet schadelijk zijn voor dieren of planten. Is schade aan beschermde soorten niet te voorkomen, dan mogen de activiteiten alleen uitgevoerd worden met een ontheffing.

8 Mitigerende maatregelen

8.1 Algemeen

Op alle uitbreidingslocaties komen mogelijk algemene broedvogels tot broeden. De onderstaande maatregelen zijn noodzakelijk om negatieve effecten op broedvogels te voorkomen:

- De werkzaamheden moeten worden uitgevoerd buiten de broedperiode van vogels. Deze loopt globaal van 15 maart –15 juli, maar ook voor en na deze periode kunnen vogels tot broeden komen;
- Indien het niet mogelijk is de werkzaamheden af te ronden voor aanvang van de broedperiode moet de uitvoeringslocatie voor aanvang van de werkzaamheden gecontroleerd worden op de aanwezigheid van broedgevallen;
- Indien broedende vogels worden aangetroffen en deze verstoord kunnen worden door de werkzaamheden worden de verstorende werkzaam-

heden stilgelegd en pas voortgezet wanneer de jongen zijn uitgevlogen;

- De broedvogelcontrole zal worden uitgevoerd door een ter zake kundige op het gebied van broedvogels.

't Veluws Hof

- Doordat de werkzaamheden reeds zijn uitgevoerd is het niet mogelijk om mitigerende maatregelen te nemen om tijdens de uitvoering verstoring van levendbarende hagedis en hazelworm te voorkomen.

De Pampel

- Door het behouden van de bosstrook om de uitbreidingslocatie heen wordt geluid- en lichtverstoring naar buiten het terrein beperkt tot een minimum.

9 Literatuur

- Adviescommissie Ontwikkeling Verblijfsrecreatie. Vakantiepark Het Lierderholt Beekbergen. 28 september 2011.
- Bijlsma, R.J., (2010) Bryophyte hotspots in drift sand forest. In Fanta, J., Siepel, H., Inland drift sands landscapes. KNNV Publishing, Zeist: 217-233.
- Bijlsma, R.J., Leys, H., Zonneveld, I. (2011) Vijftig jaar groeiend veen op het Kootwijkse stuifzand. De Levende Natuur, 112, 1:18-21
- Broekhuizen, S., B. Hoekstra, V. van Laar, C. Smeenk & J.B.M. Thissen, 1992.
Atlas van de Nederlandse zoogdieren. Uitgeverij KNNV, Utrecht.
- Creemers, R.C.M. & Delft, J.J.C.W. van (RAVON) (redactie), 2009.
De amfibieën en reptielen van Nederland. – Nederlandse Fauna 9. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, Nederland, Leiden.
- Janssen, J.A.M. & R.J. Bijlsma, 2005.
Recreatie en N2000 op de Veluwe, Voorstel voor een strategisch kader 'Groei- en Krimp' in relatie tot de Vogel- en habitatrichtlijn, Alterra Wageningen.
- Limpens H., Mostert K. & Bongers, W. 1997.
Atlas van de Nederlandse vleermuizen. Onderzoek naar verspreiding en ecologie. KNNV uitgeverij, Utrecht.
- Oudheusden, drs. R.L. van, 2012
- Aanvulling natuurtoets groei en krimp eerste groeitender 2007. Arcadis, Hoofddorp.
- Oudheusden, drs. R.L. van, 2012
Aanvulling op natuurtoets groei en krimp 2011 t.b.v. bedrijven Hoenderloo/Beekbergen. Arcadis, Hoofddorp.
- R.J.Strijkstra, J Schut en R. van der Hut 2012
Ecologische verkenning Structuurvisie Hoenderloo. A&W-rapport 1674. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Feanwâlden
- Schenkeveld, B., 2004.
Ecologisch Onderzoek Verblijfsrecreatie Hoenderloo, Bureau Schenkeveld, Culemborg
- Vegte, F.G. van der, 2007
Natuurtoets groei en krimp pijplijnplan Hoenderloo Arcadis Regio BV, Assen
- Vegte F.G. van der MSc. R. van Oudheusden MSc. J. Bosman MSc. ,2011
Natuurtoets groei en krimp 2011, Arcadis, Apeldoorn
- Database:
Nationale Database Flora en Fauna
- Websites:
www.waarneming.nl.
www.vleermuisnet.nl
www.zoogdiervereniging.nl